

Nogmaals: GEEN BOM twitpic.com/948png twitpic.com/948q2p

Arjen Overmaat @Overmaat

5

Een zeemijn in Leeuwarden

Kees Smeltekop

5.1 Inleiding

Terwijl de Jupiler-league-wedstrijd tussen SC Cambuur en PEC Zwolle op het programma staat en het leven in de Leeuwarder binnenstad langzaam op gang komt, wordt op zondag 1 april 2012 in het hartje van het centrum een zeemijn in een stadsgracht aangetroffen.

De hulpdiensten worden gealarmeerd door een passerende schipper die een foto gemaakt heeft van een halve bol met sprieten. Deze foto wordt door de politie gemaaild naar een teamleider explosievenverkenning (TEV) van de politie, die deze na bestudering doorstuurt naar het meldingenbureau van de Explosieven Opruimingsdienst (EOD). Daar oordeelt men het voorwerp serieus te nemen, ook al is het 1 april. Vanaf dat moment wordt snel opgeschaald van GRIP-1 naar GRIP-3.

Op basis van het advies van de EOD besluit het Commando Plaats Incident (CoPI) de omgeving in een straal van 100 meter te ontruimen. Even later wordt deze straal uitgebreid naar 300 meter. Probleem is echter dat de zeemijn in hartje centrum ligt en dat voor ontruiming en afzetting van het gebied een groot aantal politiemensen nodig is. Deels is die politie toevallig beschikbaar in de vorm van een mobiele eenheid die paraat is ten behoeve van de komende voetbalwedstrijd. Daarnaast is het de vraag waar alle mensen uit het centrum naartoe moeten als wordt ontruimd en wat te doen met de theatervoorstelling in de Harmonie die voor die avond gepland staat. Deze vragen worden allemaal gesteld in het licht van het feit dat het die dag 1 april is.

Het dilemma waar de betrokkenen mee worden geconfronteerd is de vraag of deze melding serieus genomen moet worden of niet. Als je de melding serieus neemt, volg je alle protocollen en procedures. Maar wat doe je als je de melding niet serieus neemt? Is er ook een middenweg te kiezen?

5.2 Feitenrelaas

Op 1 april 2012 omstreeks 10.30 uur vaart een boot door de Westersingel in Leeuwarden. De schipper van de boot ziet een object drijven dat op een zeemijn lijkt en maakt er een foto van en stuurt deze naar de politie. Deze foto wordt per e-mail door een politieman doorgestuurd naar een TEV, die de foto op zijn beurt doorstuurt naar de EOD. Bij de EOD wordt geoordeeld dat het onwaarschijnlijk is dat een zeemijn in een stadsgracht drijft, maar dat het niet uit te sluiten is. Het kan zijn dat iemand – misschien als grap – een oude zeemijn te water heeft gelaten en het is mogelijk dat er nog explosieven in het object aanwezig zijn. Verder wordt rekening gehouden met een zelfgemaakt explosief. De EOD neemt in elk geval de melding serieus en besluit ter plaatse te komen.

Iets na 11.00 uur wordt GRIP-1 uitgeroepen, om 11.40 uur volgt opschaling naar GRIP-2. In het CoPI wordt besloten de omgeving in een straal van 100 meter te ontruimen. Later wordt de te ontruimen straal uitgebreid naar 300 meter, omdat de zeemijn gedeeltelijk boven water drijft. Omdat er niet voldoende personeel beschikbaar is om met ontruimen te beginnen, wordt besloten de ontruiming uit te stellen tot de EOD ter plaatse is. Vanuit het CoPI wordt om 13.00 uur gevraagd op te schalen naar GRIP-3 om personeel beschikbaar te krijgen om de ontruiming van de binnenstad te organiseren.

Omstreeks 14.00 uur is de EOD ter plaatse. Om 14.30 uur besluit de Staf Grootschalig Bijzonder Optreden (SGBO) van de politie meer agenten op te roepen, omdat de beschikbare ME'ers moeten worden ingezet bij de voetbalwedstrijd die op het punt staat te beginnen. Er worden twee pelotons ME gealarmeerd. Ook wordt geregeld dat extra Ovd's en mobiele commando-units paraat zijn, om voorbereid te zijn op een eventuele evacuatie of ontruiming van het gebied.

Om 14.30 uur vaart een bootje met mensen van de EOD naar het object. Omstreeks 15.00 uur stuurt de politie auto's de wijk in om mensen te waarschuwen om in verband met explosiegevaar uit de buurt van de ramen te blijven. Om 15.30 uur gaan duikers te water. Om 15.50 uur volgt de ontknoping: loos alarm.

5.3 Dilemma: serieus nemen of niet?

Een zeemijn is een enorm explosief, ontworpen om grote zeeschepen te laten zinken. Een zeemijn is echter, het woord zegt het al, een mijn die op zee wordt gebruikt. De stad Leeuwarden ligt meer dan 30 kilometer van zee, en de kanalen die in verbinding met de zee staan, hebben bruggen en sluizen. Hoe de zeemijn ooit tot het centrum van Leeuwarden is gekomen, is een raadsel. Een exploderende zeemijn kan echter enorme schade veroorzaken in de omgeving. Het effect is te vergelijken met een grote vliegtuigbom.³² Het is bovendien 1 april, dé datum voor grappen en grollen.

De eerste die voor het dilemma wordt gesteld is de TEV van de politie. In zijn verklaring tijdens een interne politie-evaluatie zegt hij 'doorlopend rekening te houden met een 1 aprilgrap'. Dit was ook de teneur bij andere betrokkenen. Eigenlijk dacht iedereen voortdurend aan een 1 aprilgrap.³³

De TEV nam zijn adviserende rol serieus, maar had weinig harde feiten voor een afgewogen analyse om tot een goed advies te komen. Bij een 'normale' bommelding kan hij gebruikmaken van informatie die mogelijk bij het RIK (Regionale Informatieknooppunt) beschikbaar is over bijvoorbeeld eerdere meldingen, gevoeligheden van het object waar de dreiging tegen is gericht et cetera. In dit geval had hij echter niets. Er was geen dreiging en er was geen object waartegen een dreiging was gericht. Hij kon niet anders dan de EOD raadplegen en

32 Op 29 augustus 2012 ging iets mis tijdens het ontmantelen van een vliegtuigbom in München, Duitsland. Bij het gecontroleerd tot ontploffing brengen van een 500 pond vlogen verschillende huizen in brand en sneuvelden tientallen ruiten. Omdat bewoners uit de omgeving waren geëvacueerd, vielen er geen slachtoffers (bron: NOS nieuws, 29 augustus 2012).

33 '1-aprilgrap wordt GRIP-3', *Magazine GRIP4*, nr. 2, 2012, p. 20-23.

stuurde daarom de foto door, ook al beseftte hij terdege dat het 1 april was. Ook dat meldde hij de EOD.

De EOD nam desalniettemin de melding serieus en gaf het CoPI en ROT de nodige adviezen. Op basis hiervan is opgeschaald en werden beslissingen genomen. Toch zegt ook burgemeester Crone van Leeuwarden tijdens een interview in het magazine *GRIP4*: 'Moet je bij iedere bommelding op komen draven?'

5.4 Analyse: een middenweg denkbaar?

De vraag van de burgemeester van Leeuwarden is een interessante. De vraag die daar eigenlijk achter ligt, is of iedere bommelding even serieus moet worden genomen. Bestaat er iets tussen negeren en 100% serieus nemen?

In de praktijk wordt het merendeel van de bommeldingen niet serieus genomen. Maar deze bommelding was anders dan anders; er lag immers iets zichtbaar in het water. De bommelding in Leeuwarden werd mede daarom vanaf het eerste begin serieus genomen. Je weet immers maar nooit, ook al houdt iedereen in het achterhoofd rekening met een 1 aprilgrap. De foto van het object die door een schipper was gemaakt, werd doorgestuurd naar een explosievenverkenners van de politie. De explosievenverkenners herkende het object niet en stuurde de foto door naar de EOD. Bij de EOD oordeelde men dat het object op een zeemijn leek en uiterste voorzichtigheid moest worden betracht. De EOD adviseerde om in een straal van 100 meter alle woningen waarvan de voordeur uitzicht had op het object, te ontruimen.

Op basis van dit advies is in samenspraak tussen mensen ter plaatse en de Meldkamer Noord-Nederland opgeschaald naar GRIP-2, omdat coördinatie tijdens een ontruiming nu eenmaal noodzakelijk is. Vanaf dat moment werkten alle betrokkenen in de GRIP-structuur en werden de formele procedures gevolgd. In het CoPI werd nagedacht over de wijze waarop de ontruiming van de binnenstad kon worden georganiseerd. Formeel werd niet getwijfeld aan de uitvoering van het advies van de EOD. Het knaagde echter wel, zo bleek tijdens een intern evaluatieoverleg:

‘Op zich was het advies van de EOD niet zo gek als je naar het object kijkt, maar je ziet ook gebeuren dat de facto de EOD het gezag overneemt en je met elkaar terechtkomt in een proces waarbij je “gevangen” raakt in je eigen protocollen, opschaling en grootschaligheid.’

Voorafgaand aan de eerste ROT-vergadering was het CoPI het eerst beslissende gremium. Hier moest uitvoering worden gegeven aan het advies van de EOD. Het advies was om de straal van ontruiming te vergroten van 100 naar 300 meter. Eigenlijk was het advies van de EOD om de gehele binnenstad te ontruimen, maar ook de EOD beschouwde dit als onhaalbaar. De ontruimingsadviezen werden door het CoPI niet direct overgenomen; besloten werd te wachten met ontruimen tot de EOD was gearriveerd. Men kwam tot deze beslissing in overleg met de ter plaatse gekomen teamchef van de politie en burgemeester Crone. De hulpdiensten kregen daardoor wat ‘lucht’; binnen de opschaling werd ruimte gevonden.

Omdat ontruiming van de binnenstad van Leeuwarden ook na het overleg met de burgemeester nog steeds een reële optie was, besloot het ROT op te schalen naar GRIP-3 vanuit de gedachte dat dan eenvoudiger personeel beschikbaar zou komen om het proces van ontruiming voor te bereiden. De burgemeester en de korpschef zijn beiden op advies van het ROT naar het beleidsteam gegaan en wachtten daar het nader onderzoek van de EOD af.

In het CoPI en tijdens overleggen daarbuiten werd nagedacht over alternatieven voor ontruiming van de binnenstad. Besloten werd om nieuwsgierigen en de pers op minimaal 100 meter afstand te houden. Ook werden met geluidswagens de mensen in de binnenstad gesommeerd niet voor de ramen van hun woning te gaan staan. Uit de interne evaluatie van de politie bleek later dat deze oproep een averechts effect heeft gehad (en eerder meer belangstellenden aantrok).

Ondertussen besloten de hulpverleningsdiensten, wachtend op de EOD, om nader onderzoek te doen naar de omstandigheden waaronder deze melding tot stand was gekomen. Er waren geruchten over een bootje dat de nacht tevoren op de Westersingel had gevaren en over lachende kinderen op de kade van dezelfde gracht in de vroege ochtend. Het CoPI gaf opdracht om een buurtonderzoek te doen. Bij de politie kwam dit echter niet van de grond.

Ondanks het feit dat vanuit het beleidsteam geen enkel ontruimingsproces was opgestart en geen enkel huis in de binnenstad was ontruimd, voer op een bepaald moment een bootje met EOD-specialisten naar het object. Daarna gingen duikers te water om de onderzijde van het object te onderzoeken. Kort hierna kwam het verlossende woord. Het was loos alarm.

In een interne evaluatie van de politie werd het volgende opgemerkt:

‘Het idee bestaat dat bij het opschalingsproces te weinig is nagedacht over de vraag het gewone politiewerk te doen en dat daarmee vanaf het begin te weinig contextuele informatie heeft meegewogen in de aanpak (hetgeen mogelijk tot een andere aanpak had kunnen leiden).

- Er was sprake van 1 april.
- Een buurtonderzoek had mogelijk snel meer informatie kunnen opleveren.
- Waarom zijn eventuele grappenmakers niet opgeroepen zich te melden?

Tegelijkertijd is er aan de “onderkant” goed geïmproviseerd en operationeel gewerkt.’

5.5 Afronding

Als het cruciale dilemma van deze casus wordt samengevat, kan de volgende balans worden opgemaakt.

Enerzijds:

- Waarom zou er een zeemijn zijn in hartje Leeuwarden, daar waar geen open verbinding met zee aanwezig is?
- Het is 1 april, dus iemand kan een grap uithalen.
- Hoe realistisch is deze ‘bom’ en zijn eerder vergelijkbare bommen gesignaleerd?
- Als je iets dergelijks serieus neemt, ben je zo de risee van het land.

Anderzijds:

- Natuurlijk is het 1 april, maar dat kan ook reden zijn dat iemand een ‘sick joke’ uithaalt door wel een oude zeemijn in het water te leggen.

- Als je het niet serieus neemt en er ontploft straks daadwerkelijk iets, zal dat niet alleen tot mogelijke doden leiden, maar zeker ook tot vergaand onderzoek (en afrekenen).
- Wie ben je als TEV en regiopolitie Fryslân om dit niet serieus te nemen als de EOD dergelijke adviezen geeft en de situatie blijkbaar wel serieus neemt?

Hoewel velen op hun klompen aanvoelden dat de kans zeer groot was dat hier niets aan de hand was, betekende dat nog niet dat zomaar een heel kleine kans op een groot ongeval geaccepteerd kon worden. Interessant daarbij is dat enerzijds de EOD zeer strikte regels en procedures heeft – de 300 meter bijvoorbeeld – maar in deze casus ook zelf deze niet strikt hanteert. De keuze was niet ‘negeren’ of ‘serieus nemen’, maar er werd ruimte gezocht in de gehanteerde veiligheidsmarges. Minder stringent dan onder normale omstandigheden, maar desondanks wel serieus. Blijkbaar hebben alle betrokkenen enerzijds wel gehandeld vanuit de gedachte dat er iets zou kunnen zijn, maar anderzijds toch ook een zeker pragmatisme betracht. Geen grootschalige ontruiming van de binnenstad. Geen 300 meterzone. Geen extra maatregelen op het moment dat de EOD met het bootje ter plaatse ging. Impliciet is er gezocht naar een gulden middenweg, zonder dat men dat expliciet gerealiseerd heeft.

Zeker is dat de casus ‘een zeemijn in Leeuwarden’ voor alle betrokken partijen een moeilijke is geweest en zeker geen leuke 1 aprilgrap was. Het in de gracht drijvende object was dusdanig goed nagemaakt dat de EOD, experts bij uitstek, niet alleen het advies gaf de binnenstad te ontruimen, maar ook met spoed ter plaatse is gekomen. Dit laatste gaf de hulpverleningsdiensten, met de burgemeester voorop, het gevoel dat er een echte dreiging was. Op basis van die dreiging kon niet anders dan worden opgeschaald.

Toch zochten de betrokken hulpverleners op basis van het feit dat het 1 april was naar een alternatieve aanpak om de effecten van opschaling zo minimaal mogelijk te houden. De beslissing om niet daadwerkelijk massaal over te gaan tot ontruimen, past in deze lijn en lijkt een verstandige. Wel blijft de vraag hoe men had gereageerd als het geen 1 april, maar een willekeurige andere dag was geweest waarop een ‘zeemijn’ in een stadsgracht bij de politie was gemeld.

De belangrijkste beslissing die in dit geval is genomen, staat in geen enkel verslag. Dat was de beslissing om het object te onderzoeken, terwijl er (nog) niet ontruimd was. Dit was de operationele gulden middenweg.